

Postać księdza Stanisława Moszyńskiego niełatwo jest ocenić i scharakteryzować. Pomimo że odszedł przedwcześnie, pozostawił po sobie dzieło niezwyklej wagi, owoc swoich wieloletnich doświadczeń życiowych, przesyconych moralnym cierpieniem i nieuleczalną chorobą. Przez całe swe krótkie życie musiał walczyć o niezależność duchową i zmagać się z fizyczną niemocą. Dlatego też jego dzieła pisarskie i malarskie przepełnione są melancholią i smutkiem, nie pozbawionym jednak pewnej refleksyjności i nadziei pokładanej w miłosierdziu Bożym. To właśnie wiara w Ukrzyżowanego Chrystusa pozwoliła mu przetrwać najtrudniejsze chwile i natchnęła go do artystycznej działalności, którą pragnął kontynuować także jako kapłan.

PIOTR BILIŃSKI

Stanisław Moszyński – priest and artist

Summary

Stanisław Moszyński (1875-1907) came from an illustrious noble family. His talent for painting and poetry was much in evidence from his earliest years. He would write fine humorous verses and draw, having had no formal instruction, strikingly accurate caricatures. He also painted portraits and landscapes. Fairly early religious subjects became the main inspiration of his painting. After his final school exams in 1893 he began thinking of entering the seminary. His father, however, did not like this idea and made him enroll at the Agricultural Faculty of the Jagiellonian University. Having completed his studies and military service, Moszyński returned to his old pastime, painting. After a while, however, his enthusiasm for the arts was eclipsed by the pull of his suppressed vocation. In 1902 he joined the RC Seminary in Cracow and at the same time became a student of the Theological Faculty of the Jagiellonian University. In June 1905 his failing health was diagnosed as due to advanced tuberculosis. From that moment he was spending most of his time in Dr Kazimierz Dłuski's Sanatorium at Zakopane. In 1906 his condition improved at least to that extent that he was able to come to Cracow for his ordination. The ceremony was conducted by Cardinal Jan Puzyna. Moszyński celebrated his first mass in Wawel Cathedral at the altar with the relics of St Stanisław. His illness, which got steadily worse, confined to bed for the rest of his life. He died on 17 May 1907 and was buried at the Rakowicki Cemetery in Cracow.

Translated by A. Branny

WOJCIECH GUZEWICZ

PAPIESKIE DZIEŁA MISYJNE W DIECEZJI ŁOMŻYŃSKIEJ W OKRESIE II RZECZYPOSPOLITEJ

Papieskie Dzieła Misyjne zostały powołane do życia z inicjatywy Kościołów o starszej tradycji dla popierania działalności misjonarzy na terenach nie schryścianizowanych. Do wszystkich bowiem Kościołów odnosi się nakaz Chrystusowy: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody!” (Mt 28, 19). Ponieważ cały Kościół z natury swej jest misyjny, obowiązek czynnego udziału w dziele ewangelizacji rozciąga się nie tylko na instytucję Kościoła powszechnego, ale także na wszystkie Kościoły lokalne i ich członków¹. Współpraca wszystkich jest zatem konieczna do dalszego prowadzenia ewangelizacji świata.

W struktury organizacyjne Papieskie Dzieło Misyjne zostało wpisane na początku XIX w. Wówczas to erygowano pierwszy z czterech filarów tego Dzieła – Papieskie Dzieło Rozkrzewienia Wiary. W dalszej kolejności powstały: Papieskie Dzieło Dzieciństwa Misyjnego, Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła oraz Związek Misyjny Duchowieństwa.

Od samego początku organizacje te cieszyły się dużą popularnością wśród wiernych. Tylko w Polsce w latach trzydziestych ubiegłego wieku należało do nich łącznie ponad 650 tys. katolików, w tym ok. 330 tys. wchodziło w skład Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary, ok. 300 tys. – Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego, 12 tys. –

¹ Zob. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele. Lumen gentium*, Wrocław 1986, nr 17; *Dekret o działalności misyjnej Kościoła. Ad gentes divinitus*, Wrocław 1986, nr 28, 35, 36, 37, 38.

Papieskiego Dzieła św. Piotra Apostoła i ok. 10 tys. – Związku Misyjnego Duchowieństwa².

W tym artykule omówiona zostanie działalność Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji łomżyńskiej w okresie II Rzeczypospolitej. W sposób szczególny zwróci się w nim uwagę na: Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Papieskie Dzieło Dzieciństwa Misyjnego oraz Związek Duchowieństwa Misyjnego. W artykule pominięta zostanie problematyka Dzieła św. Piotra Apostoła, ponieważ organizacja ta nie posiadała tu swoich struktur organizacyjnych. W przedstawieniu Papieskich Dzieł Misyjnych nie tyle będzie chodziło o ukazanie funkcjonowania tej organizacji od strony normatywno-prawnej, ile nakreślenie stanu faktycznego.

Wyjaśnienia wymaga też kwestia granic diecezji łomżyńskiej. Umieszczone bowiem w tytule ramy czasowe mogą sugerować, że diecezja ta istniała już na początku 1918 r. W rzeczywistości powstała ona siedem lat później, na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*³. Niemniej trzeba pamiętać, że już przed 1925 r. istniał pewien prototyp diecezji łomżyńskiej. Była to część diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej leżąca w granicach Polski. Dysponowała ona pewną autonomią, wyrażającą się między innymi w posiadaniu struktur seminaryjnych, kurialnych, sądowych, itp.⁴ Z chwilą ogłoszenia reorganizacji kościelnej w Polsce część ta wraz ze swoją organizacją weszła w skład diecezji łomżyńskiej jako jeden z głównych jej komponentów. Drugim komponentem nowo powstałej diecezji były trzy dekanaty przyłączone z diecezji płockiej⁵. Stąd pod względem strukturalnym, jak też w pewnym sensie terytorialnym i demograficznym można mówić o istnieniu diecezji łomżyńskiej już od 1918 r.

Podstawową bazą źródłową omawianych zagadnień stanowiły materiały uzyskane z kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Diecezjalnym w Łomży i Archiwum Diecezjalnym w Elku. Spośród źródeł

² M. Pirożyński, S. Szczęch, *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego w Polsce. Rok pierwszy 1937*, Lublin 1938, s. 357-362.

³ Kuria Biskupia w Łomży, Acta erectionis dioecesis łomzensis, bez sygn., L. Lauri do R. Jalbrzykowskiego. Warszawa 16 XI 1925 r.

⁴ W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2003, s. 21.

⁵ W. Jemielity, *Powstanie diecezji łomżyńskiej 1925-1975*, w: *Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej*, Łomża 1975 s. 15nn.

drukowanych na pierwszym miejscu warto wymienić akty normatywne, takie jak listy i okólniki kolejnych biskupów łomżyńskich, sprawozdania i statuty organizacji społecznych oraz uchwały podejmowane na ogólnodiecezjalnych konferencjach dziekanów i konferencjach dekanalnych.

Dokumenty te zawierają praktyczne zalecenia dla duszpasterzy odnoszące się do akcji misyjnej, informują o osiągnięciach oraz istniejących brakach. Bogatych informacji dotyczących form zaangażowania w pracę misyjną dostarczyły również czasopisma religijne, a wśród nich: „*Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej*” (Łomża 1930-1939), „*Życie i Praca*” (Łomża 1924-1935) oraz „*Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej*” (Łomża 1927-1939). Wśród opracowań na uwagę zasługuje praca ks. W. Guzewicza pt. *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w II Rzeczypospolitej*, w której przedstawiona została ogólna charakterystyka tej organizacji w diecezji łomżyńskiej na przestrzeni II Rzeczypospolitej.

1. Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary

Dzieło Rozkrzewiania Wiary zostało założone w Lyonie w 1822 r. przez zespół osób świeckich, wśród których czołowe miejsce zajmowała Maria Paulina Jaricot. Dzięki zachętom papieża organizacja ta rozpowszechniła się w diecezjach Francji, następnie w innych krajach Europy, a później i w Ameryce⁶. Począwszy od 1928 r. zaczyna być stopniowo zakładana w Kościołach misyjnych. Aby zapewnić jej szybszy rozwój oraz charakter bardziej uniwersalny, otrzymuje 3 maja 1922 r. status papieski. Jej główna siedziba zostaje przeniesiona z Lyonu do Rzymu. W ten sposób Dzieło staje się oficjalnym organem Kościoła dla współpracy misyjnej⁷.

Na ziemiach polskich pod zaborem austriackim i pruskim Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary stosunkowo szybko rozwinęły się w niektórych diecezjach, jeszcze w okresie niewoli. W 1825 r. były

⁶ G. Naidenoff, *Paulina Jaricot. Założycielka Dzieła Rozkrzewiania Wiary i Żywego Różańca*, Warszawa 1997, s. 3nn.

⁷ *Papieskie Dzieła Misyjne*, www.missio.org.pl/missio/hitoria/historia.htm, z dn. 8 XII 2003 r.

one już w Gnieźnie, Poznaniu i na Górnym Śląsku⁸. Od 1863 r. wychodziły w Poznaniu „Roczniki Dzieła Rozkrzewiania Wiary”, które na skutek Kulturkampf zostały w 1891 r. przeniesione do Krakowa. Tam ukazywały się do roku 1921. W latach 1925-1927 wydawano „Pobudkę Misyjną”, organ Towarzystwa Misyjnego archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej, która w latach 1927-1928 stała się organem Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Następnie w latach 1929-1939 publikowane były z powrotem w Poznaniu „Roczniki Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary”⁹.

W odrodzonej Polsce starania o formalne założenie Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary rozpoczął w 1922 r. bł. abp Antoni Julian Nowowiejski. Pewna trudność polegała na tym, że Episkopat Polski powołał w 1920 r. Polskie Towarzystwo Misyjne i kard. E. Dalbor, prymas Polski, nakazał tworzenie kół Towarzystwa we wszystkich parafiach. Tymczasem Papież Pius XI w 1922 roku zobowiązał wszystkich biskupów do wprowadzania Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary. W wyniku działań bł. Antoniego Juliana Nowowiejskiego, który w latach 1926-1927 pełnił funkcję pierwszego prezesa krajowego tego Dzieła, wydano szczegółowe ustawy dotyczące jego działalności. Następnie funkcję prezesa Stolica Apostolska zleciła ks. prałatowi Kazimierzowi Bajerowiczowi z Poznania, który pełnił ją do roku 1939. W 1928 r. Stolica Apostolska zatwierdziła dla Polski Statuty Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary¹⁰.

W diecezji łomżyńskiej pierwsze koła Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary powstały zaraz po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Były to jednak początki tego ruchu, który obejmował początkowo dwie parafie: w Wysokiem Mazowieckiem i Jabłoni Kościelnej. Z powodu braku materiałów niewiele można powiedzieć o jego strukturze i formach działalności¹¹. Właściwy rozwój organizacji nastąpił

⁸ J. Rogiński, *Dzieła Misyjne*, „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” (WKDŁ), 1(1927), nr 12, s. 144n.

⁹ Zob. *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1939*, opr. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981, s. 218, 248.

¹⁰ Por. S. Łukomski, *Popieranie Dziel Misyjnych*, WKDŁ 1(1927), nr 6, s. 67-73; *Papieskie Dzieła Misyjne*, <http://www.missio.org.pl/missio/historia/historia.htm>, z dn. 08 XII 2003 r.

¹¹ Archiwum Diecezjalne w Łomży (ADŁ) Akta Ogólne (AO), Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., *Wspomnienia*, cz. III, mps, s. 17nn.

dopiero po 1927 r., kiedy to bp S. Łukomski rozporządzeniem z 30 marca tegoż roku zarządził, aby wszyscy proboszczowie utworzyli Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary w swoich parafiach¹². Po koniec tego roku organizacja ta była już zaprowadzona w 22 parafiach (32 koła) i należało do niej ponad 3,5 tys. członków¹³. Dziesięć lat później – w 1938 r. – organizacja ta istniała w 112 parafiach (80 % ogółu) i liczyła około 8 tys. członków (por. tabela 1)¹⁴. Poszczególne koła składały się z dziesięciu osób, na ich czele stali dziesiętnicy. Członkowie grup zobowiązani byli do codziennego odmawiania przepisanej modlitwy (1 Ojcze nasz, Zdrowaś Maryjo i wezwania: *Św. Franciszku Ksawery – módl się za nami*) oraz złożenia dobrowolnej ofiary na rzecz misji raz w miesiącu¹⁵.

Tab. 1 Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary w diecezji łomżyńskiej w okresie II Rzeczypospolitej¹⁶

Rok	Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary – liczby		Składki roczne w złotych
	parafii	członków	
1926	5	323	1255
1928	21	3547	7896
1930	56	9850	10190
1932	65	7345	13697
1934	86	6730	13998
1936	106	7611	15609
1938	112	8003	16158

Źródło: ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa [w diecezji łomżyńskiej 1925-1939], k. 3-28; Pirożyński, Szczęch, *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego w Polsce*, s. 361; „Miesięcznik Pasterski Płocki”, 30(1936), nr 12, s. 544; „Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej” (DMDŁ), 1(1930), s. 18nn.; 2(1931), s. 11-24; 3(1932), s. 3, 21-23; 4(1933), s. 34-38; 8(1937), s. 21-39; 9(1938), s. 19-32; WKDŁ 2(1928), nr 6, s. 78.

¹² W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej*, s. 193n.

¹³ WKDŁ 1(1927), nr 12, s. 145n.

¹⁴ DMDŁ 9(1938), s. 19-25.

¹⁵ DMDŁ 1(1930), s. 7nn.

¹⁶ Należy pamiętać, że dane zawarte w tabeli mają charakter szacunkowy. Źródła podają bowiem rozbieżne informacje na temat liczebności członków i zbieranych składek.

Na czele Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary w diecezji łomżyńskiej stał powołany przez biskupa S. Łukomskiego – Dyrektor Dzieła. Był nim w latach 1927-1939 ks. J. Rogiński¹⁷. W 1936 r. do pomocy dyrektorowi w zarządzaniu powołano Radę Diecezjalną. Weszło do niej pięć osób: H. Maciakowa – sekretarka, ks. Cz. Rydzewski – skarbnik, oraz J. Pogorzelski, W. Kłoskowski i R. Dębicka – członkowie¹⁸. Głównym zadaniem Rady było animowanie i koordynowanie działań misyjnych w diecezji.

Organem prasowym Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji łomżyńskiej był rocznik „*Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej*” wychodzący w latach 1930-1939. Pismo to ukazywało się regularnie, raz w roku, w latach 1930-1938. Od 1933 r. czasopismo to miało także tytuł w język francuskim *Les Oeuvres des Missions dans le diocèse de Łomża en [...]*. Redakcją jego zajmowała się Diecezjalna Dyrekcja Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary w Łomży, na czele której stał ks. J. Rogiński. Pismo drukowano w drukarni diecezjalnej w Łomży. Każdy numer odnosił się do roku poprzedniego w stosunku do roku publikacji. Czasopismo o formacie 23,5 x 16 cm, przeciętnej objętości 30 stron, w nakładzie 1,5 tys. egzemplarzy rozprowadzono przede wszystkim w poszczególnych oddziałach organizacji na terenie diecezji oraz wysyłano po kilka jego egzemplarzy do bibliotek i organów centralnych Papieskiego Dzieła Misyjnego w Polsce. Periodyk zawierał głównie sprawozdania z poszczególnych dzieł Papieskiego Rozkrzewiania Wiary (św. Piotra Apostoła, Dzieciństwa Jezus, Związku Misyjnego Duchowieństwa) oraz statystyki. Niekiedy zamieszczano także listy misjonarzy i artykuły misyjne (zwłaszcza od 3 numeru z 1932 r.) oraz publikacje popularnonaukowe (na przykład w 4 numerze z 1933 r. znajduje się artykuł o genezie i rozwoju Unii Brzeskiej w Polsce)¹⁹.

Zgodnie ze statutem działalność Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary miała zmierzać zasadniczo w dwóch kierunkach: rozbudzenia w społeczeństwie wrażliwości misyjnej oraz kształtowania trwałej

¹⁷ WKDŁ 1(1927), nr 6, s. 70; 2(1928), nr 5, s. 48n.

¹⁸ DMDŁ 8(1937), s. 21.

¹⁹ W. Guzewicz, *Katolickie czasopiśmiennictwo religijne w diecezji łomżyńskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, „*Elckie Studia Teologiczne*”, 4(2003), s. 116-117.

postawy otwartości na potrzeby Kościoła misyjnego²⁰. Realizacji pierwszego celu służyły organizowane co roku, zazwyczaj w przedostatnią niedzielę października lub w uroczystość Trzech Króli, tzw. „Dni Misyjne”. Kuria Biskupia i kierownictwo Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji przywiązywały dużą uwagę do tego rodzaju obchodów. Dlatego też co roku w „*Wiadomościach Kościelnych Diecezji Łomżyńskiej*” przypomniano proboszczom o obowiązku organizowania tych świąt w parafiach. Na przykład w komunikacie z 1932 r. czytamy: „W niedzielę dnia 23 października cały świat katolicki będzie obchodził Dzień Misyjny. Wzywamy przeto wielebne duchowieństwo, aby zechciało zachęcić wiernych do wzięcia udziału w tych uroczystościach, umożliwiło im przystąpienie do sakramentów świętych oraz pomogło kołom misyjnym urządzić wieczornicę bądź akademię religijno-oświatową”²¹.

Podobne notki zamieszczano też w innych pismach katolickich, ukazujących się na terenie diecezji łomżyńskiej, wśród nich – w „*Dzielnach Misyjnych w Diecezji Łomżyńskiej*”. W roczniku tym obok informacji o zbliżających się uroczystościach, podawano także gotowe konspekty i materiały do wykorzystania przy organizowaniu poranków, akademii i wieczornic oraz krótkie sprawozdania z uroczystości przeprowadzonych wcześniej w terenie²².

Przebieg jednego z takich dni można prześledzić na podstawie notki prasowej z października 1938 r., dotyczącej parafii katedralnej. Rozpoczął się on już w wigilię Dnia Misyjnego przygotowaniem członków organizacji Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary do spowiedzi św. Rankiem następnego dnia odbywała się uroczysta msza św. w intencji misji, podczas której zbierano składki na rozwój szkół katolickich w Azji. Bezpośrednio po nabożeństwie w Domu Katolickim miał miejsce poranek misyjny. Na jego program składał się referat ks. B. Dobkowskiego – opiekuna grupy – na temat: „Jak pracować dla jedności Kościoła?” oraz wspólny posiłek. Po południu, o godzinie 17, odbyła się uroczysta akademia, w czasie której wyświetlany był film „Tajemnice Indii”²³.

²⁰ S. Łukomski, *Popieranie dzieł misyjnych*, s. 69.

²¹ Zob. WKDŁ 6(1932), nr 9, s. 166.

²² DMDŁ 2(1931), s. 2-6; 5(1934), s. 3-7.

²³ „*Sprawa Katolicka*”, 4(1938), nr 43, s. 2.

Członkowie Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary przy różnych okazjach sami organizowali też własne dni modlitw. Miały one różny charakter: dziękczynny, błagalny i wynagradzający. Łączono je przeważnie z nabożeństwem do Matki Bożej, Serca Pana Jezusa i Godziny Świętej. Modlitwy urządzano zwykle przed jakąś trudną i ważną akcją misyjną, dla uproszenia u Boga potrzebnych łask i błogosławieństwa. Dość często modlitwą obejmowano „obojętnych w wierze, sekciarzy i bezbożników”. Księża zaś zachęcali modlących się do tego, by nie tylko słowami wprosił Boga o łaski potrzebne misjonarzom, ale żeby sami tak żyli, by ich życie było jednym aktem modlitwy²⁴.

Sporo uwagi w pracy Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary poświęcano zbiórkom pieniędzy. Przykładowo w 1929 r. udało się zebrać na cele misyjne w skali całej diecezji ponad 25 tys. złotych²⁵, a w 1937 r. – 16175 zł.²⁶ Warto przy tym dodać, iż diecezja łomżyńska, mimo stosunkowo niewielkiej liczby członków, pod względem ofiarności była na 7 miejscu w Polsce. Wyprzedzały ją tylko diecezje: chełmińska, poznańska, śląska, tarnowska, warszawska i lwowska²⁷.

Niezależnie od ofiar pieniężnych były także zbierane dary w naturze, a szczególnie paramenty liturgiczne, znaczki pocztowe i staniol. Tylko w 1937 r. zdołano zebrać ponad 40 tys. znaczków, 90 kilogramów staniolu oraz kilkanaście ornatów, alb, dalmatyk itp. Przodowały w tym parafie: Augustów (1800 znaczków, 1 ornat, 1 alba, 4 korporaly), Ostrołęka (6000 znaczków i 1,15 kg staniolu), Wyszonki Kościelne (1 ornat i 1 kg staniolu), Boguty (2 korporaly, 1000 znaczków), Filipów (850 znaczków i 1 kg staniolu) oraz Grabowo (1 dalmatyka i 350 znaczków)²⁸.

Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary w diecezji łomżyńskiej w swej działalności znacznie wybiegało poza ramy statutowe. Było tak głównie dzięki księżom – opiekunom kół, którzy chętnie organi-

²⁴ ADL, [Akta różne] [nieuporządkowane], Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa [w diecezji łomżyńskiej 1925-1939]. Sprawozdanie z działalności Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary w Suwałkach za rok 1935/1936.

²⁵ DMDŁ 1(1930), s. 21.

²⁶ Pirożyński, Szczęch, *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego*, s. 357; DMDŁ 9(1938), s. 39.

²⁷ Pirożyński, Szczęch, *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego*, s. 357, 360n.; W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej*, s. 194;

²⁸ DMDŁ 8(1937), s. 24-30.

zowali dni misyjne, wystawy, akademie, festyny, zapraszali misjonarzy do parafii z prelekcjami, korespondowali z misjonarzami itp.²⁹ Do najbardziej aktywnych na tym polu należał ks. J. Rogiński, długoletni dyrektor Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary w diecezji, a zarazem proboszcz i dziekan w Wysokiem Mazowieckiem. Dzięki jego staraniom diecezja łomżyńska utrzymywała stały kontakt z kilkoma misjonarzami, wspierając ich zarówno modlitewnie, jak i materialnie³⁰. Dużym sukcesem ks. J. Rogińskiego było także zorganizowanie w 1937 r. w Łomży wystawy misyjnej, na której zgromadzono ponad 2 tys. eksponatów, pochodzących z różnych zakątków świata. Ekspozycję tę obejrzało blisko 10 tys. ludzi³¹. Z kolei w ks. W. Zajkowski wraz z kołem młodzieży misyjnej działającym przy Papieskim Dziele Rozkrzewiania Wiary w Zambrowie organizował co roku przedstawienia teatralne, z których dochód szedł na utrzymanie misjonarzy w Chinach. Przykładowo w 1938 r. wystawiono sztukę A. Fredry pt.: „Zemsta”, którą obejrzało łącznie ponad 1200. osób. Zebrano przy tym kwotę (po odliczeniu kosztów własnych) w wysokości 200 zł.³²

2. Papieskie Dzieło Dzieciństwa Misyjnego

Początki Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego należy wiązać z rokiem 1842, kiedy to misjonarze z Chin zaalarmowali katolików we Francji o tragicznym położeniu chińskich dzieci. Opisy misjonarzy mówiły o wielu najmłodszych, które umierają z głodu, bez jakiegokolwiek duchowej opieki. Rodziny, nie mając możliwości materialnych utrzymania i wychowania kolejnego dziecka, porzucają często niemowlęta na ulicy lub przynoszą je do ochronek prowadzonych przez misjonarzy. Nierzadkie były także przypadki dzieciobójstwa, zwłaszcza wśród nowo narodzonych dziewczynek. Na płynącą z Chin prośbę misjonarzy o pomoc odpowiedział bp Nancy – de Forbin-Janson. Jeszcze w tym samym roku bp de Forbin-Janson nawiązał kontakt

²⁹ DMDŁ 8(1937), s. 24-39; „Życie Katolickie”, 4(1938), nr 43, s. 2n.; WKDŁ 4(1930), nr 9, s. 218n.

³⁰ „Życie i Praca” (ŻiP), 11(1934), nr 29, s. 5; DMDŁ 8(1937), s. 22n.

³¹ DMDŁ 8(1937), s. 21nn.

³² E. Błóńska, *Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci*, <http://seminare.pl/16/blonska.htm>, z dn. 11 XII 2003 r.

z Pauliną Jaricot, założycielką pierwszego Papieskiego Dzieła Misyjnego – Dzieła Rozkrzewiania Wiary³³. Ona to podsunęła biskupowi pomysł zaangażowania najmłodszego pokolenia chrześcijan do dzieła misyjnego. Ruch ten powierzono szczególnej opiece Dzieciątka Jezus, dlatego pierwotna nazwa Dzieła brzmiała Święte Dzieciństwo. Początkowo organizacja stanowiła odgałęzienie Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Dopiero później bp de Forbin-Janson zdecydował uczynić je ruchem odrębnym i niezależnym. 19 maja 1843 r. zostały zatwierdzone Statuty Dzieła. Od tej chwili zaczęło ono istnieć oficjalnie pod nazwą Świętego Dzieciństwa Pana Jezusa, a od 1922 r., wraz z przyjęciem przez papieża patronatu nad tym Dziełem – uzyskało nazwę Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego³⁴.

Pierwsze wzmianki na temat Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w Polsce pochodzą z 1857 r. Wówczas to Dyrekcja Generalna Papieskich Dzieł Misyjnych w Paryżu odnotowała pierwsze składki przesłane z Polski. Nie znano jeszcze ofiarodawców, wiadomo było, że składki pochodziły z Krakowa. W Paryżu znajdują się również przekazy dotyczące składek przesłanych z zaboru pruskiego i rosyjskiego³⁵. Formalna działalność Dzieła na ziemiach polskich rozpoczęła się w 1876 r. w Krakowie. Jego Dyrektorem został ks. K. Szczepański ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy³⁶. Dziecięce Koła Misyjne powstawały równocześnie na terenie całej Polski. W pierwszych latach działalności najbardziej aktywne były diecezje: krakowska, przemyska, tarnowska i archidiecezja lwowska. Okres organizacji Dzieła w Polsce wiązał się z trudną sytuacją polityczną spowodowaną rozbiorem³⁷. Od 1884 r. były wydawane w Krakowie tzw. „Roczniki Świętego Dzieciństwa”. Zawierały one bezpośrednie relacje z misji, zwłaszcza listy misjonarzy, które najbardziej mobilizowały do współpracy i budziły powołania misyjne. Pierwsza wojna

³³ Zob. Naidenoff, *Paulina Jaricot*, s. 7nn.

³⁴ K. Gołębiowski, *Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci. Najmłodsze Pokolenie w służbie dzieci*, „KAI. Biuletyn”, 5(1997), nr 40(290), s. 28.

³⁵ Por. H. Król, *Papieskie Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa*, w: *Księga Pamiątkowa Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego*, Poznań 1927, s. 240.

³⁶ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, Poznań 1993, s. 17nn.

³⁷ Por. K. Bajerowicz, *Orzeczenie papieskie dotyczące dzieł misyjnych*, Poznań 1931, s. 130.

światowa nie przerwała tej działalności³⁸. Mimo ogromnych trudności Dzieło rozwijało się bardzo szybko. Objęło wszystkie ziemie dawnej Rzeczypospolitej. Liczba kół misyjnych wciąż wzrastała. W 1922 r. w całej Polsce było ich 250, z końcem 1925 r. już 592, a w dwa lata później 857 z 134000 członkami regularnie płacącymi składki. O rozwoju zainteresowania Dziełem Misyjnym świadczy stopniowo zwiększająca się ilość wydawanych Roczników. W 1922 r. wychodziło 8000 egz., trzy lata później 12000 egz., a w 1927 – już 16500 egz. Wraz ze wzrostem liczby członków wzrastał również fundusz, którym Dzieło dysponowało. W 1924 r. zebrano 31 000 zł., rok później 61000 zł., a w 1926 r. 78500 zł.³⁹ Na cały rozwój dzieła wpływała postawa tych którzy, stali na jego czele. W okresie międzywojennym dyrektorem jego był ks. H. Król ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy. Pomimo trudnej sytuacji w kraju nie ustawał w propagowaniu idei misyjnej, potrafił sprawą misyjną zainteresować dzieci, które zawsze łatwo zapalają się do tego, co piękne i szlachetne. Wybijał medaliki misyjne, które rozprowadzał wśród członków Dzieła; rozpowszechniał akcję zbierania znaczków pocztowych, ułożył Litanię do Dzieciątka Jezus oraz napisał broszurę omawiającą cel i organizację Dzieła. Brał udział w zjazdach misyjnych, kongresach krajowych i zagranicznych. Przy każdej okazji wygłaszał referaty o tematyce misyjnej i zachęcał księży do zakładania w swoich parafiach dziecięcych kół misyjnych. Dzięki jego niezłomnej gorliwości – jak powiedział o nim na kongresie misyjnym w Poznaniu o. J. Woroniecki, dominikanin – dzieło rozwijało się bardzo szybko i pomyślnie⁴⁰. Druga wojna światowa wstrzymała wszelką działalność Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w Polsce.

Na terenie diecezji łomżyńskiej pierwsze koła Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego powstały z inicjatywy ówczesnego zarządcy diecezji – biskupa R. Jalbrzykowskiego – już w połowie 1921 r. Były to koła w Suwałkach i Augustowie⁴¹. Kolejne zorganizowano w Sejnach (1925), Rajgrodzie (1925), Łomży (1926) Śniadowie (1926),

³⁸ *Bibliografia katolickich czasopism*, s. 246n.

³⁹ A. Kmiecik, *Posyłam was*, Warszawa 1995 s. 30.

⁴⁰ E. Błotnicka, *Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci*, <http://seminare.pl/16/blonska.htm>, z dn. 11 XII 2003 r.

⁴¹ ADL, [Akta różne] [nieuporządkowane], Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa [w diecezji łomżyńskiej 1925-1939], k. 3-12; WKDŁ 2(1928), nr 8, s. 106nn.

Augustowie (1927), Adamowiczach (1927), Bargłowie (1927), Be-rznikach (1927), Czyżewie (1927), Filipowie (1927), Jabłoni Kościelnej (1927), Janówce (1927), Jeleniewie (1927), Kadzidle (1927), Kapicach (1927), Krasnopolu (1927), Łapach (1927), Miastkowie (1927), Myszyńcu (1927), Ostrowi Mazowieckiej (1927), Rutce Tark-tak (1927), Studzienicznej (1927), Suwałkach (1927), Szczębrze (1927), Szczuczynie (1927), Wiżajnach (1927), Wysokiem Mazo-wieckiem (1927), Białaszewie (1928), Kaletniku (1928), Kolnie (1928), Lipsku (1928), Piekutach (1928), Raczkach (1928), Smola-nach (1928), Teolinie (1928), Tykocinie (1928), Wąsewie (1928), Zbójnej (1928), Małkini (1929), Pawłówce (1929), Piątnicy (1929), Złotorii (1929), Grajewie (1930), Puńsku (1930), Łysych (1933), Za-ambrowie (1933), Bogutach (1934), Dąbrówce (1934), Krasnymborze (1935), Puchałach (1935), Szumowie (1936), Dąbrowie Wielkiej (1936) i Turośli (1937). W sumie na przestrzeni dwudziestolecia mię-dzywojennego organizacja ta funkcjonowała w 53 parafiach, co sta-nowiło około 40% wszystkich parafii. Największą liczbę kół i członków stowarzyszenie to osiągnęło w 1929 r. Należało do niego wówczas 4460 dzieci zrzeszonych w 45 kołach parafialnych (zob. tabela 2)⁴².

Dzieci były zorganizowane w grupach – seriach, pododdziałach i oddziałach na wzór dziesiątek, setek i tysięcy – organizacji członków, sprawdzonej w Dziele Rozkrzewiania Wiary. Każda seria liczyła dwanaścioro dzieci, każdy pododdział dwanaście serii i każdy oddział dwanaście pododdziałów⁴³. Liczba ta nawiązywała do dwunastu lat młodości Dzieciątka Jezus. Dwunastoosobowa seria otrzymywała nazwę subdywizji, a dwanaście serii stanowiło dywizję. Serie różniły się liczbą porządkową kolejnych lat dziecięcych Pana Jezusa, była np. seria pierwszego roku Jezusa, drugiego, trzeciego itd. Każda seria miała swojego zelatora, a za sprawy finansowe odpowiedzialny był kasjer. Nad całością Dzieła czuwał Dyrektor, którego obowiązkiem było zabieganie o rozwój Dzieła na terenie parafii⁴⁴. Na czele wszystkich ognisk Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w diecezji stał

⁴² ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa [w diecezji łomżyńskiej 1925-1939], k. 1-30.

⁴³ E. B ł o Ń s k a, *Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci*, <http://seminare.pl/16/blonska.htm>, z dn. 11 XII 2003 r.

⁴⁴ W. A s t a s i e w i c z, *Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa*, WKDŁ 2(1928), nr 8, s. 106-110; R o g i ń s k i, *Dzieła Misyjne*, s. 146.

powoływany przez biskupa ordynariusza dyrektor Dzieła. W diecezji łomżyńskiej funkcję tę spełniał ks. Wincenty Astasiewicz, proboszcz i dziekan z Sejn⁴⁵.

Tab. 2 Papieskie Dzieło Dzieciństwa Misyjnego w diecezji łomżyńskiej w latach 1921-1939⁴⁶

Rok	Liczba członków	Liczba parafii	Składki roczne w złotych	Miejsce diecezji w Polsce pod względem składek
1921	66	2	*	*
1923	323**	2**	*	*
1925	531**	4**	696	*
1927	3348	37	1823	10
1929	4460	45	2776	9
1931	3930*	42	2073	9
1933	2911*	27	1620	9
1935	12745	19	1006	8
1937	2181	21	683	8
1939	*	38	854	*

* Brak danych

** Dane niepełne

Źródło: ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa [w diecezji łomżyńskiej 1925-1939], k. 3-28; DMDŁ 1(1930), s. 12nn.; 3(1932), s. 28; 5(1934), s. 29-30; Pirożyński, Szczęch, *Rocznik statystyczny*, s. 361.

Zgodnie z wydanym w latach dwudziestych statutem celem organizacji było „niesienie duchowej i materialnej pomocy dzieciom w krajach misyjnych przez dzieci chrześcijańskie – by zbawiać dzieci przez dzieci”⁴⁷. Program ten starano się realizować poprzez informowanie o misjach i pracy misjonarzy oraz zbieranie środków materialnych.

⁴⁵ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa [w diecezji łomżyńskiej 1925-1939], k. 1; WKDŁ 1(1927), nr 6, s. 69n.

⁴⁶ Dane zawarte w tabeli mają charakter orientacyjny. Mówi o tym wyraźnie sprawozdanie z działalności Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w diecezji łomżyńskiej za rok 1937: „Statystyki nadsyłane z parafii są bardzo niedokładne. W jednej np. parafii liczba członków wg statystyk spadła w ciągu roku o 200 dzieci, gdzie w ubiegłym roku parafia ta miała 187 członków”. ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Papieskie Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Statystyka papieskiego dzieła Dzieciństwa Misyjnego w diecezji łomżyńskiej za rok 1937.

⁴⁷ DMDŁ 1(1930), s. 18n.

Doskonałą okazją do tego były organizowane co roku Dni Misyjne⁴⁸. Dzieci polskie (podobnie jak ich rówieśnicy za granicą) okazywały wówczas wielką ofiarność na rzecz swych koleżanek i kolegów winnych krajach. Nierzadkie były przypadki składania drobnych ofiar, np. z darów, jakie dzieci otrzymywały z okazji I Komunii św.: pieniędzy, upominków rzeczowych. W parafiach i szkołach, w których istniały i dobrze działały koła małych przyjaciół misji, dzieci modliły się za misjonarzy i swych rówieśników na tamtych terenach. Organizowane były też spotkania z misjonarzami, którzy opowiadali o swej pracy, często budząc zainteresowanie zarówno odległymi krajami, jak i życiem Kościoła na świecie⁴⁹.

Tab. 3 Papieskie Dzieło Dzieciństwa Misyjnego w diecezji łomżyńskiej w 1929 r.

Parafia	Ksiądz opiekun	Liczba członków	Składki roczne w złotych
1	2	3	4
Adamowice	T. Ciborowski	26	*
Augustów	W. Chojnowski	*	*
Augustów	S. Makiel	144	102
Bargłów	W. Kalinowski	196	393
Białaszewo	J. Przybiński	*	5
Berzniki	J. Moroz	84	26
Czarnia	Wł. Guzowski	*	14
Czyżew	K. Pyszkowski	68	25
Filipów	S. Dąbrowski	*	*
Grajewo	J. Krzewski	*	*
Jabłoń Kościelna	J. Kruszewski	144	200
Janówka	J. Kondracki	100	20
Jeleniewo	K. Hryniewicz	24	14
Kadzidło	H. Białokoziewicz	*	*
Kaletnik	F. Girdowski	*	*
Kapice	J. Murawski	*	*
Karolin	A. Drozd	*	9
Kolno	J. Strękowski	110	4
Krasnopol	K. Marcinanis	144	*
Łapy	B. Tałandzewicz	334	263

⁴⁸ WKDŁ 6(1932), nr 9, s. 166.

⁴⁹ DMDŁ 3(1932), s. 21.

Lipsk	P. Gąsowski	*	8
Lomża	W. Mąkowski	*	16
Malkinia	J. Peński	*	10
Myszyniec	K. Sawicki	300	500
Ostrów Mazowiecka	J. Skrzeczkowski	*	52
Pawłowka	F. Sokołowski	*	60
Piątnica	J. Janucik	*	46
Piekuty	A. Gerwel	130	92
Przerośl	J. Wołagiewicz	*	17
Raczki	S. Dąbkowski	96	86
Radziłów	A. Dołęgowski	*	33
Rutka Tartak	J. Przekop	60	5
Sejny	W. Astasiewicz	48	38
Sejny	W. Młynarczyk	108	72
Smolany	W. Budrewicz	*	7
Studzieniczna	K. Peczkajtyś	*	10
Suwałki	S. Szczęsnowicz	420	223
Suwałki	A. Malinowski	372	130
Suwałki	S. Czyżewski	180	116
Szczebra	W. Gogas	*	*
Szczuczyn	J. Lis	*	28
Teolin	J. Łapiński	50	22
Tykocin	J. Bołtralik	38	48
Wąsewo	M. Kłobukowski	*	10
Wąsewo	S. Prószyński	*	38
Wąsosz	J. Skomoroszko	182	75
Wizajny	W. Balukiewicz	288	64
Wysokie Maz.	J. Rogiński	*	*
Zalas	J. Kucharczyk	*	7
Złotorja	J. Olszak	60	6

* Brak danych

Źródło: ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Papieskie Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Sprawozdanie z życia Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Pana Jezusa na terenie diecezji łomżyńskiej za 1929 r.

Obok działalności czysto religijnej wielu księży dyrektorów wraz z dziećmi i ich rodzicami podejmowało w swych kołach inicjatywy typowo praktyczne. Na przykład w 1936 r. grupa Papieskie Dzieło Dzieciństwa Misyjnego w Sejnach wraz z rodzicami i księdzem dyrektorem (W. Młynarczykiem) zorganizowała parafialną bibliotekę i czytelnię składającą się z kilkuset książek i kilkunastu pism katolickich, w tym: „Młodzieży Misyjnej” – dla młodzieży i „Murzynka” –

dla dzieci⁵⁰. Z kolei dzieci z koła misyjnego w Augustowie w 1937 r. urządziły jasełka połączone z konkursem kołęd i pastorałek. Pieniądze z imprezy przeznaczano w całości na potrzeby seminarium misyjnego. Była to kwota rzędu 70 zł.⁵¹

Działalność Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego znacznie została ograniczona w wyniku kryzysu gospodarczego, jaki miał miejsce w latach trzydziestych w Polsce. Wiele grup zawiesiło wówczas swoją działalność, a niektóre przestały istnieć (np. w Adamowiczach, Białaszewie, Czarni, Czyżewie, Janówce, Jeleniewie, Łomży, Łapach, Piskach, Smolanach, Zalesie, Wysokiem Mazowieckiem)⁵². Do dalszego ograniczenia działalności Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego doszło z powodu opublikowania przez MWRiOP w styczniu 1931 r. okólnika, w którym to władze państwowe zabraniały tworzenia na terenie szkół powszechnych organizacji religijnych, a tym samym zbierania na ich cele jakichkolwiek składek pieniężnych⁵³. Z powodu tego dochodziło na obszarze całego kraju do licznych konfrontacji pomiędzy księżmi – opiekunami kół a władzami szkolnymi. Podobnie sytuacja przedstawiała się w diecezji łomżyńskiej. Władze szkolne, zwłaszcza na Kurpiowszczyźnie, Augustowszczyźnie i Suwalszczyźnie, stwarzały duże trudności w zakładaniu i funkcjonowaniu tej organizacji⁵⁴.

⁵⁰ Archiwum Diecezji Elckiej, Akta Parafii Sejny 1922-1946 [nieuporządkowane]. Sprawozdanie z działalności Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w Sejnach za rok 1936.

⁵¹ ADŁ AO, Akta ks. Antoniego Kowalczyka. Pismo z 17 I 1938 r.

⁵² DMDŁ 6(1935), s. 18nn.; ŻiP 10(1933), nr 37, s. 3n.

⁵³ Powoływano się przy tym na wydany w 1933 r. przez MWRiOP statut szkół powszechnych, według którego na terenie szkoły mogły istnieć tylko organizacje szkolne, w żadnym wypadku zaś organizacje kościelne. Ponadto okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 3 IX 1927 r. podawał, że wspólnoty posiadające zarządy poza szkołą oraz organizacje międzyszkolne mogą rozwijać działalność wśród młodzieży tylko w tym wypadku, jeżeli mają odpowiednie zezwolenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary. Pismo kuratora wileńskiego do bpa S. Lukomskiego. Wilno 20 II 1934 r.

⁵⁴ Zob. ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary. Sprawozdania z działalności Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w Kolnie za 1935 r.; Sprawozdania z działalności Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w Sejnach za 1935 r.; Sprawozdania z działalności Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego w Suwałkach za 1936 r.

Taki stan trwał do 1937 r., tj. do momentu podpisania układu pomiędzy Episkopatem Polski a MWRiOP, zgodnie z którym, dopuszczano na terenie szkół powszechnych funkcjonowanie organizacji religijnych dla młodzieży szkolnej wyznania rzymsko-katolickiego, w tym Papieskiego Dzieła Dzieciństwa Misyjnego⁵⁵. Od tego roku datuje się rozwój organizacji zarówno w diecezji łomżyńskiej, jak i w pozostałych diecezjach II Rzeczypospolitej⁵⁶.

3. Związek Misyjny Duchowieństwa

Związek Misyjny Duchowieństwa, zwany też Unią Misyjną Duchowieństwa, powstał w 1916 r. we Włoszech z inicjatywy o. Pawła Manny⁵⁷. Od chwili swego powstania cieszył się on uznaniem Stolicy Apostolskiej, przez co rozwinął się szybko w większości diecezji świata. Oficjalny tytuł Dzieła Papieskiego otrzymał 28 października 1956 roku. Związek Misyjny Duchowieństwa, pomyślany jako stowarzyszenie kapłanów, został 14 lipca 1949 roku rozszerzony na zakonników i zakonnice⁵⁸.

Do Polski Związek Misyjny Duchowieństwa został przeszczepiony już w 1919 r. Dokonał tego kard. Aleksander Kakowski w wyniku zachęty kard. Van Rossuma, ówczesnego prefekta Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. W 1924 r. Episkopat Polski na konferencji w Częstochowie uchwalił jego reorganizację i wprowadzenie do wszystkich diecezji. Na wniosek Episkopatu w styczniu 1925 r. bł. Antoni Julian Nowowiejski, biskup płocki, został przez wyżej wymienioną Kongregację mianowany dożywotnio pierwszym prezesem krajowym Związ-

⁵⁵ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Papieskie Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Okólnik nr 67 z dnia 8 VII 1937 r.

⁵⁶ P i r o ż y ń s k i, S z c z e ę c h, *Rocznik statystyczny*, s. 361; A. S z a l, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej w latach 1918-1939*, „Premisla Christiana” 3(1989/1991), s. 143nn.; J. W a l k u s z, *Duchowieństwo diecezji chełmińskiej 1918-1939*, Pelplin 1992, s. 291-292; B. S t a n a s z e k, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918-1939*, Lublin 1999, s. 353-356.

⁵⁷ A. L i e d t k e, *Istota i cel Związku Misyjnego Duchowieństwa*, w: *Księga Pamiątkowa II Kongresu Związku Misyjnego w Polsce. Poznań 12-13 I 1938*, Płock 1938, s. 59-61.

⁵⁸ *Papieskie dzieła Misyjne. Statuty*, <http://www.missio.org.pl/missio/statuty/statuty.htm>, z dn. 07 XII 2003 r.

ku Misyjnego Duchowieństwa. Kierowany przez niego Związek przejściowo służył swą opieką także i pozostałym trzem Działom, dopóki Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary i Papieskie Dzieło Świętego Piotra Apostoła nie doczekały się własnej centrali krajowej w Poznaniu (1928 rok) i dopóki centrala krakowska Papieskiego Dzieła Misyjnego Dzieci nie ogarnęła swym wpływem wszystkich diecezji z byłego zaboru pruskiego i rosyjskiego⁵⁹.

Na terenie diecezji łomżyńskiej Unia Misyjna Duchowieństwa została erygowana 30 marca 1927 r. przez ówczesnego biskupa łomżyńskiego S. Łukomskiego. Członkiem jej mógł zostać każdy kapłan oraz kleryk pragnący poświęcić się apostołstwu misyjnemu, który został oficjalnie przyjęty przez Radę Diecezjalną⁶⁰. Warto dodać, że od samego początku organizacja ta cieszyła się w diecezji dużą popularnością. W 1929 r. należało do niej 133 księży (co stanowiło 58 % wszystkich kapłanów) i 42 kleryków (27%)⁶¹, a w 1938 r. – 285 kapłanów (100 %) i 61 alumnów (36%)⁶². Na czele związku diecezjalnego stał dyrektor powoływany przez biskupa ordynariusza. W latach 1927-1939 funkcję tę spełniał ks. P. Pianko⁶³.

Zgodnie ze statutem celem związku było „budzenie w duszach kapłańskich żarliwości o nawrócenie pogan i umiłowanie spraw misyjnych”⁶⁴. Dokonywało się to poprzez modlitwę, poznanie misji oraz ich potrzeb, konferencje i zgromadzenia kształceniowe, rozbudzanie powołań kapłańskich i misyjnych, ukazywanie wiernym wielkości głoszenia Ewangelii oraz propagowanie dzieł misyjnych⁶⁵. Dużo uwagi przywiązywano do organizowania tygodni i niedziel misyjnych. Były one połączone z odczytami, przedstawieniami, akademiami, wyświetlaniem filmów i przezroczy, propagowaniem oraz rozprawianiem

⁵⁹ Związek Misyjny Duchowieństwa, http://www.missio.org.pl/PUM/w_polsce.htm, z dn. 7 XII 2003 r.

⁶⁰ Ustawa ogólna oraz przywileje Związku Misyjnego duchowieństwa, Płock 1937, s. 12-14.

⁶¹ DMDŁ 1(1930), s. 6.

⁶² DMDŁ 9(1938), s. 26n.

⁶³ WKDL 1(1927), nr 12, s. 145.

⁶⁴ Zob. J. Pawłowski, *Zadania członków Związku Misyjnego Duchowieństwa*, w: *Księga Pamiątkowa II Kongresu Związku Misyjnego w Polsce. Poznań 12-13 I 1938*, Płock 1938, s. 71-79; WKDL 2(1928), nr 8, s. 135-138.

⁶⁵ Ustawa ogólna oraz przywileje Związku Misyjnego Duchowieństwa, s. 9-11.

książek i czasopism misyjnych. Kulminacyjnym punktem tych uroczystości była Msza św., podczas której głoszone kazanie o tematyce misyjnej. Ważnym elementem w pracy związku było także zbieranie pieniędzy oraz przedmiotów służących do sprawowania kultu takich, jak: dalmatyki, ornaty, kielichy itp.⁶⁶ Tylko w 1937 r. na potrzeby misji księża łomżyńscy zebrali kwotę 1215 zł. (zob. tabela 4). Obok pieniędzy do centrali misyjnej w Płocku wysłano także 2 dalmatyki, 1 kielich, 2 kg staniolu oraz 2 tys. znaczków⁶⁷.

Tab. 4 Związek Misyjny Duchowieństwa diecezji łomżyńskiej w latach 1927-1939

Rok	Liczba		Składki roczne w złotych
	księży	kleryków	
1927	106	-	693
1929	133	42	988
1931	221	66	1196
1933	194	89	1220
1935	215	92	1330
1937	238	161	1215
1939	290	144*	1277*

*Dane niepełne

Źródło: DMDŁ 1(1931), s. 6; 3(1932), s. 3, 23; 6(1935), s. 21nn.; 7(1936), s. 26; WKDL 1(1927), nr 12, s. 145; 9(1935), nr 1, s. 4; „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 30(1936), nr 12, 544.

Związek Misyjny Duchowieństwa w diecezji łomżyńskiej, oprócz własnych programów i inicjatyw, realizował zadania ogólnopolskie. Dlatego pozostawał w ścisłej łączności z centralą w Płocku⁶⁸. Członkowie zarządu Unii brali udział w krajowych kongresach, zjazdach

⁶⁶ WKDL 5(1931), nr 9, s. 280; 7(1933), nr 1, s. 1n.; ŻiP 3(1926), nr 2, s. 3; DMDŁ 8(1937), s. 33n.

⁶⁷ DMDŁ 9(1938), s. 26-27.

⁶⁸ Przykładowo ogólnopolski program pracy Związku Duchowieństwa Misyjnego na 1938 r. przewidywał: utworzenie referatów dekanalnych w każdej diecezji, ożywienie kontaktów z kleryckimi kołami misyjnymi oraz przystosowanie biuletynu związkowego do rzeczywistych i bezpośrednich potrzeb kapłana – duszpasterza. L. Świdarski, *Ostatnich pięć lat naszej pracy*, w: *Księga Pamiątkowa II Kongresu Związku Misyjnego w Polsce. Poznań 12-13 I 1938*, Płock 1938, s. 112.

i kursach Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce. Na przykład we wrześniu 1932 r. ks. P. Pianko uczestniczył w I Kongresie Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce, a w 1938 r. wraz z ks. J. Rogińskim brali udział w II Kongresie Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce, który się odbył w Poznaniu⁶⁹.

Zakończenie

Podsumowując należy stwierdzić, iż zorganizowane w okresie międzywojennym na terenie diecezji Papieskie Dzieła Misyjne objęły swym zasięgiem znaczną grupę katolików. Skupiały one łącznie nawet do kilkunastu tysięcy wiernych (np. w 1938 r. należało do nich 12430 osób). Rozwój organizacji na tych terenach był wynikiem polityki bpa S. Łukomskiego, który uważał zaangażowanie się na rzecz misji za bardzo ważny element swej posługi oraz pracy księży-duszpasterzy. Wraz ze wzrostem liczby kół i członków poszczególnych filarów Papieskiego Dzieła Misyjnego wzrastała także ich aktywność i poszerzały się formy działalności. Organizowano różnego typu prelekcje, spotkania z misjonarzami, dni modlitw, akademie, rozwijano czytelnictwo prasy i książek o tematyce religijno-misyjnej. Istotnym elementem w pracy Dzieła było organizowanie zbiórek na cele misyjne. Warto też dodać, że stowarzyszenia nie ograniczały się jedynie do pracy wewnątrz, tj. do oddziaływania na własnych członków. Starali się również oddziaływać na środowisko.

* * *

⁶⁹ *Księga pamiątkowa II Kongresu Związku Misyjnego w Polsce. Poznań 12-13 I 1938*, Płock 1938, s. 123-127; DMDŁ 9(1938), s. 26-27.

Papal Mission Project in the Łomża Diocese in the interwar period

Summary

This article deals with the Papal Mission Project in the Diocese of Łomża in the interwar period. The Project was a joint effort of three organizations, the Papal Project of the Propagation of the Faith, the Papal Project of Missionary Childhood, and the Missionary Union of the Clergy. They had a membership of a few thousand (eg. in 1938 it reached 12,430). They owed their impressive development to the active support of Bishop Łukomski, who regarded commitment for the missions an important element of the priesthood. The expansion of local branches and rise in membership resulted in increased and more diverse activity. The primary aim of the Papal Mission Project was to awaken and form in each believer of a worldwide mission awareness, based on Gospel charity and expressed through prayer, self-denial and sharing. It should be added that these associations not only assisted their members in shaping their inner lives but also tried to exert an influence on the whole social milieu in which they worked.

Translated by A. Branny